

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษาการบริหารโครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์ ๑ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของการบริหารโครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ๒) เพื่อศึกษาบริบทของการบริหารโครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ๓) เพื่อศึกษารูปแบบ องค์ประกอบและปัจจัยที่เหมาะสม ในการพัฒนาโครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ฝ่ายวิปัสสนากัมมัฏฐาน ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การจัดเก็บข้อมูลในงานวิจัยเป็นการจัดเก็บข้อมูลจากเอกสาร และข้อมูลการสัมภาษณ์เพิ่มเติม เพื่อความสมบูรณ์ของเนื้อหา ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของฝ่ายวิปัสสนาธุระ การบริหารโครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน พุทธวิธีบริหารโครงการ กระบวนการพัฒนาตามหลักวิปัสสนากัมมัฏฐาน บริบทการบริหารโครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน รูปแบบ องค์ประกอบและปัจจัยที่เหมาะสม นำมาเรียบเรียง วิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุป อภิปรายผลและเสนอแนะตามวัตถุประสงค์งานวิจัย

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ บริบทการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนา

หลักเกณฑ์สถานที่ที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของผู้ปฏิบัติ เพื่อรักษาปฏิภาณนิมิต และทำอินทริย์ให้แก่กล้า ประกอบด้วยสัปปายะ ๗ ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ได้แก่ อาวาส โคจรคาม ภัตตเสนาสนะ บุคคล โภชนะ ฤดูและอิริยาบถ

กัลยาณมิตรที่ในวิปัสสนาจารย์ เป็นครูที่ศิริม ๗ ประการ คือ เป็นที่รักเคารพของศิษย์ เพราะเป็นผู้มีศีลและคุณธรรม เป็นที่ยกย่องสรรเสริญจากจิตใจที่เที่ยงธรรม สามารถอบรมลูกศิษย์ให้ดีด้วยความฉลาดในการใช้คำพูดเพื่อให้ผู้อื่นปฏิบัติตามไม่ชักนำศิษย์ในทางที่ไม่ควร

แนวการปฏิบัติคือ บุญพกิจเบื้องต้นก่อนปฏิบัติหลักการปฏิบัติตนและหลักการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในหลักมหาสติปัฏฐาน คือ ตั้งอยู่ในศีล ตัณห์สัญญา

หลักปฏิบัติตน ประกอบด้วยหลักการเกื้อหนุนการบรรลุนิพพาน องค์แห่งการบรรลุนิพพาน ๔ ประการ และข้อปฏิบัติที่ควรระวังก ๗ ประการ คือ หลักการเกื้อหนุนการบรรลุนิพพาน

ได้แก่ การคบบัณฑิตที่บริบูรณ์ ทำให้การฟังธรรม ศรัทธา การมนสิการโดยแยกคาย สติสัมปชัญญะความสำรวมอินทรีย์สุจริต ๓ สติปัฏฐาน ๔ โพชฌงค์ ๗ วิชชาและวิมุตติทั้งหมดที่กล่าวมาทำให้บริบูรณ์

องค์แห่งการบรรลุโสดาบัน ๔ ประการ

การคบบัณฑิต การฟังพระสัทธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธองค์ การมนสิการโดยแยกคาย และการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมและข้อปฏิบัติที่ควรละเว้น ๗ ประการ คือ เขียนหนังสือ อ่านหนังสือ สวดมนต์ พุทธคุณมาก ไม่ตั้งใจกำหนด นอนมากและพอใจคลุกคลีกับหมู่คณะ

หลักการปฏิบัติวิปัสสนาสติปัฏฐาน ๔

สติสัมปชัญญะ กำหนดรู้สภาวะธรรมปัจจุบันขณะ ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งสติ ๔ อย่าง โดยมีสติพิจารณากำหนดรู้เป็นอารมณ์ ในอิริยาบถทั้ง ๔ มีการยืน เดิน นั่งและนอน

๕.๑.๒ การบริหารโครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

ฝ่ายวิปัสสนาธุระ เริ่มจากพระพิมลธรรม ส่งพระมหาโชดก ญาณสิทธิ ไปศึกษาดูงาน เมื่อ พ.ศ.๒๔๔๕ ที่สำนักศาสนิสสา เมืองแรงกุน สหภาพม่า ในพ.ศ.๒๔๔๖ ตั้งสำนักปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ในวัดมหาธาตุ ซึ่งปฏิบัติถูกต้องในหลักมหาสติปัฏฐาน ๔ เป็นที่สนใจของคณะสงฆ์ส่งครูสอนปริยัติธรรมเข้าฝึกอบรมวิปัสสนา เพื่อกลับมาตั้งสำนักวิปัสสนากัมมัฏฐาน และสอนพระภิกษุ สามเณร อุบาสกและอุบาสิกา เกิดขึ้นทั่วประเทศ พ.ศ.๒๕๐๗ ได้ส่งคณะพระวิปัสสนาจารย์ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ ท้ายยุโรปและอเมริกา พ.ศ.๒๕๒๔ มหาวิทยาลัยฯ ได้พัฒนาสถาบันวิปัสสนาธุระ โดยเปิดเป็นสำนักงานกลางวิปัสสนาธุระ ที่วัดมหาธาตุ การพัฒนา การจัดการฝึกอบรมปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ในความดูแลของฝ่ายวิปัสสนาธุระ ส่วนธรรมนิเทศ สำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การบริหารโครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน มีโครงการมีภารกิจหลายประการ ขึ้นอยู่กับระยะเวลา งบประมาณ การเดินทาง คณะกรรมการดำเนินงาน วัตถุประสงค์ คุณสมบัติผู้เข้าอบรม และสรุปประเมินผล หลักการบริหารโครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ได้แก่ ผู้รับผิดชอบโครงการ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ หลักสูตร ระยะเวลา สถานที่ วัตถุประสงค์ ผู้เข้าร่วมฝึกอบรมตามคุณสมบัติที่กำหนด งบประมาณ วิธีการดำเนินการฝึกอบรม และบุคลากรผู้อบรม ซึ่งมีโครงการอยู่หลากหลายตามความต้องการ

พุทธวิธีการบริหารในหลักที่พระพุทธองค์ทรงใช้ในการบริหารคณะสงฆ์ เมื่อพิจารณาตามกรอบหน้าที่ที่พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้วิเคราะห์ไว้ ๕ ประการ คือ พุทธวิธีการวางแผน พุทธวิธีการบริหารงานบุคลากร พุทธวิธีการอำนวยการและพุทธวิธีการกำกับดูแล และพุทธวิธีการบริหารโครงการประกอบด้วย พุทธวิธีการวางแผนโครงการที่มีหลักสูตรมีเนื้อหาประกอบด้วยธรรม มีระยะเวลาที่เหมาะสมในการฝึกอบรมธรรม มีสถานที่เหมาะสมในการปฏิบัติธรรมทางพุทธศาสนา พุทธวิธีการจัดองค์กร โครงการมีการกำหนดฝ่ายงาน หรือหน่วยงานที่ทำหน้าที่รับผิดชอบการบริหารโครงการ คือ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ เป็นผู้รับผิดชอบโครงการ อนุมัติ แต่งตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบการปฏิบัติงาน ประชาสัมพันธ์เชิญชวนผู้เข้าร่วมโครงการ กำหนดระยะเวลา และดำเนินการตามระยะเวลาที่กำหนด พุทธวิธีการบริหารงานบุคลากรโครงการ มีการสรรหา แต่งตั้งบุคลากรที่มีความสามารถด้านหลักธรรม และการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

วิปัสสนาจารย์และวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิด้านวิปัสสนา ทำหน้าที่ดำเนินงาน และบริหารโครงการตามหลักธรรม พุทธวิธีการอำนวยการโครงการ มีการกำหนดวิธีการดำเนินโครงการโดยวิปัสสนาจารย์ ผู้ดำเนินงาน และบริหารโครงการตามหลักธรรม พุทธวิธีการอำนวยการโครงการ มีการกำหนดวิธีการดำเนินโครงการโดยวิปัสสนาจารย์ ผู้รับหลักการปฏิบัติธรรม คณะกรรมการดำเนินการจัดการฝึกอบรม โครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ดูแลงบประมาณรายรับรายจ่าย และดำเนินการบริหารโครงการสำเร็จประโยชน์แก่ผู้เข้าอบรมตามเป้าหมาย และพุทธวิธีการกำกับดูแลโครงการ มีการสรุปและประเมินผลโดยทุกภาคส่วน ในการดำเนินโครงการ ผลการฝึกอบรมของผู้เข้าอบรม และสรุปผลจัดทำรายงานเป็นข้อมูล และแนวทางการพัฒนาการบริหารโครงการต่อไป

กระบวนการพัฒนาในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในมหาสติปัฏฐาน ๔ เป็นวิธีการเดียว เป็นทางสายเอกสายเดียว ในการประหารกิเลส ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ เฉพาะของพระพุทธศาสนา ผู้เข้าใจหลักวิปัสสนากัมมัฏฐาน เจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานในการกำหนดรูป-นาม ชันท์ ๕ ด้วยวิธีปฏิบัติเน้นอริยาบถ ๔ และสัมปชัญญะ ๔ สติกำหนดรู้เวทนา การเสวยอารมณ์ในเวทนา ๓ สติกำหนดรู้จิตที่เสวยอารมณ์ของวิปัสสนากัมมัฏฐาน ได้แก่ นิเวศน์ ๔ ชันท์ ๕ อายุตนะ ๑๒ โพชนก ๗ และอริยสัจ ๔ การเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานในอารมณ์กัมมัฏฐาน จดมุ่งหมายกัมมัฏฐาน วิธีปฏิบัติกัมมัฏฐาน ระดับของสมาธิฐาน พลัنگัมมัฏฐาน

๕.๑.๓ รูปแบบ องค์ประกอบและปัจจัยที่เหมาะสม ของการบริหารโครงการปฏิบัติ วิปัสสนากัมมัฏฐาน ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน มีรูปแบบการบริหารโครงการ คือ การวางแผน การจัดองค์กร การบริหารงานบุคคลและวิธีการกำกับดูแล การวางแผน ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ส่วนธรรมนิเทศ เป็นไปตามนโยบายของสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม จากเดิม ๓ วัน ๒ คืน, ๕ วัน ๔ คืน, ๗ วัน ๖ คืนและ ๑๐ วัน ๙ คืน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นหลักสูตร ๓ วัน ๒ คืน เดือนละ ๒ ครั้งและจัดให้กับหน่วยงานที่มาขอใช้บริการของฝ่ายวิปัสสนากัมมัฏฐาน

การจัดองค์กร ฝ่ายวิปัสสนาธุระ แบ่งเป็นงานธุรการและบริการฝึกอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน งานธุรการ ทำหน้าที่ขออนุญาตโครงการ อนุมัติยืมเงินและเบิกเงิน ติดตามประสานงาน รับสมัคร

งานบริการฝึกอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน ทำหน้าที่ต้อนรับผู้เปิดงาน พระวิปัสสนาจารย์ กำหนดการ กำหนดกิจกรรมและระยะเวลา กำหนดผู้รับผิดชอบแต่ละกิจกรรม และติดตามประเมินผล พร้อมรายงานโครงการ

การบริหารบุคลากร ฝ่ายวิปัสสนาธุระ จะมีการเลือกและสรรหาบุคลากร ตามตำแหน่งงาน มีการแบ่งงาน และกำหนดหน้าที่ในการปฏิบัติงานของบุคลากร แต่ละคนในแต่ละด้าน ตามภาระงานที่ได้รับมอบหมาย กำหนดระเบียบวิธีปฏิบัติ สอดคล้องกฎระเบียบของมหาวิทยาลัย เวลาปฏิบัติงานตามแผนงาน และตามภาระหน้าที่ของบุคลากรแต่ละระดับ กำหนดผลตอบแทนของวิทยากร ลูกจ้าง เจ้าหน้าที่และผู้บริหาร การเลื่อนขั้น เลื่อนตำแหน่ง ปลดออกและให้ออก การฝึกอบรมและศึกษาต่อของบุคลากร และวิธีการกำกับดูแลส่วนธรรมนิเทศ ทำหน้าที่กำกับดูแล การปฏิบัติงานและติดตามประเมินผลการดำเนินงาน พร้อมการวัดและประเมินผลการปฏิบัติงาน หาแนวทางแก้ไขและพัฒนาการปฏิบัติงานโครงการกิจกรรมต่างๆ

การบริหารงานของฝ่ายวิปัสสนาธุระ ใช้ SWOT ในการอธิบายโครงการ จากการเปรียบเทียบผลการตอบแบบสอบถามทั้งก่อนและหลังการปฏิบัติผู้บริหารฝ่ายธรรมนิเทศ รวมทั้งวิปัสสนาจารย์ และผู้ประเมินโครงการวิปัสสนากัมมัฏฐานของมหาวิทยาลัยฯ ได้ให้ข้อมูลสนับสนุนการวิจัยด้วยการสัมภาษณ์สด รวบรวมข้อมูลได้ดังนี้ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค และหลักการปฏิบัติในการรู้แจ้งในปฏิจาสัมปทา ด้วยปริยญา ๓ คือ ญาณปริยญา ติณปริยญา และปหานปริยญาในการกำจัดกิเลสตามลำดับขั้น ตั้งแต่ โสดาบัน สกทาคามี และอนาคามี ส่วนพระอรหันต์นั้นยากที่จะรู้ได้

ดังนั้น งานบริหารโครงการและกระบวนการพัฒนาสติปัญญา ๔ จึงดูแลผู้ปฏิบัติไม่ทั่วถึงไม่สามารถพัฒนาผู้ปฏิบัติในหลักการ วิธีการขั้นตอนให้มีประสบการณ์และปฏิบัติได้อย่าง

ถูกต้องตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรและบรรดตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ทั้งนี้การจัดโครงการระยะสั้นยังคงเกิดประโยชน์กับผู้ปฏิบัติในการนำหลักและวิธีการพื้นฐานไปกำหนดรู้ตนเองและใช้สติกำหนดรู้ในชีวิตประจำวันได้บ้าง ส่วนประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับฝ่ายวิปัสสนาธุระและมหาวิทยาลัยฯ คือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการประชาสัมพันธ์งานมหาวิทยาลัยให้แก่ประชาชน ซึ่งจะช่วยให้ประชาชนเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและงานของมหาวิทยาลัยฯ ได้มากขึ้น

๕.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัย

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ควรมีการสรรหาและพัฒนาวิปัสสนาจารย์ให้มีทักษะด้านการพัฒนาผู้เข้าปฏิบัติ ในหลักสติปัฏฐาน ๔ มากกว่านี้
๒. ควรจัดทำโครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานระยะยาวมากกว่า ๑๐ วันมากขึ้น
๓. ควรนำผลการประเมินมาใช้ในการปรับปรุงโครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรสร้างคู่มือปฏิบัติของวิปัสสนาจารย์ เพื่อให้การปฏิบัติไปในทางเดียวกัน
๒. ควรสำรวจการบริหารโครงการวิปัสสนาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย